

ANDREJ SCHEGLOV

Upplandslagens kyrkobalk: Handskrifterna i Ryssland

De medeltida svenska laghandskrifter som förvaras i Moskva och Sankt Petersburg har en intressant historia. Man kände till dem under 1800-talet, men sedan glömdes de bort för att återupptäckas under 1990-talets slut och 2000-talets början.¹

Omkring mitten av 1800-talet användes dessa handskrifter av Carl Johan Schlyter när han gav ut sitt verk *Samling af Sveriges gamla lagar* (se Schlyter 1834, 1862 och 1865). En modern undersökning har visat att Schlyters slutsatser beträffande textvarianterna i handskrifternas huvudskrift, Magnus Erikssons landslag, är riktiga (Scheglov 2015, 163–165).

¹ De handskrifter som står i fokus för denna artikel är handskrift F. 181 nr 1456 i Rysslands statliga arkiv för gamla akter (RGADA) i Moskva och handskrift Šved. Q II. 3 på Rysslands Nationalbibliotek (RNB) i Sankt Petersburg. Beträffande handskrifternas utseende, innehåll och historia se Scheglov 2015, 160–180, samt Zjeltuchin 1995, 183–184.

Scheglov, A., Ph.D., Leading Research Fellow at The Institute of World history, Russian Academy of Sciences, and Professor at the Moscow Pedagogical State University. “The Chapter on the Church of the Law of Uppland: Manuscripts in Russia”. *ANF* 133 (2018), pp. 85–104.

Abstract: The medieval laws on the church for the Swedish province of Uppland were created about 1300. They are an important source on the history of Sweden and a celebrated monument in the history of the Swedish language. During the Late Middle Ages these laws were used not only in Uppland but also in other regions of the Swedish Realm. Text variations which are present in these manuscripts are interesting for language and history studies. Among the texts that deserve attention are two manuscripts which are present in Russia, in The Russian National library (Saint Petersburg) and in The State Archives for Old Acts (Moscow). In the 19th century these manuscripts were studied by Carl Johan Schlyter, but afterwards these texts were not subject to scholarly investigation for a long time. My study of the manuscripts made it possible to reassess Schlyter’s conclusions concerning the manuscripts in question. Schlyter maintains that the Chapter on the Church in Saint Petersburg manuscript is close to the so-called “Manuscript P” preserved in the city of Kalmar. I prove, however, that this text has a greater number of common features with the so-called texts “K”, “T” and “X”, than with “P”. Regarding the Moscow manuscripts, Schlyter highlights the similarities with the so-called texts “O” and “Q”. I conclude, however, that there are also significant common traits with two other texts – “P” and “R” – the fact which has not been mentioned by previous scholarship. The appendix contains a transcription of parts of the manuscripts which illustrates the tendencies mentioned in the article.

Key words: Sweden, Language, Sources, History, Christianity, Law, Middle Ages.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v133i.27788>

Emellertid måste man korrigera och komplettera hans observationer beträffande andra texter som ingår i dessa handskrifter.

Till sådana texter hör Upplandslagens kyrkobalk som ingår i de nämnda handskrifterna. Denna kyrkobalk är, som allmänt bekant, en innehållsrik källa och en viktig text i svenska språkets historia. Därför är det intressant att undersöka denna text med utgångspunkt i de handskrifter som har varit bortglömda under flera decennier.

Syftet med min studie är att kartlägga de speciella textvarianterna i de handskrifter med Upplandslagens kyrkobalk som finns i Ryssland, och att klargöra huruvida den tidigare forskningens slutsatser beträffande texttyperna har varit riktiga. Min metod består i att jämföra texten i kyrkobalken i de handskrifter som finns i Moskva respektive Sankt Petersburg med motsvarande text i manuskript B 12 på Uppsala universitetsbibliotek. Detta publicerades av Schlyter och kallades av honom för handskrift A. De läsarter som skiljer sig från läsarterna i handskrift A har jag jämfört med textvarianterna i andra handskrifter som Schlyter hänvisar till.

Svenska laghandskrifter i Ryssland²

Den svenska medeltida laghandskriften som finns i Sankt Petersburg tillhör Rysslands nationalbibliotek (som före 1917 hette Kejslerliga biblioteket) och har signumet Šved. Q II. 3. Det är en pappersvolym in quarto i pärmar av skinn och trä. Handskriften innehåller 201 numrerade blad och 16 opaginerade, tomma blad. Största delen av texten stammar från 1400-talets och är skriven i sengotisk halvkursiv. Det finns även tillägg från 1500-talet i nygotisk kursiv.

På pärmens främre insida finns en anteckning om bokens ägare. Det står att boken tillhör en viss Berend Jönsson, och skänktes till honom av herr Hans Finste, predikant i Stockholm. Enligt Aleksandr Zjeltuchins undersökning är Berend Jönsson förmodligen identisk med en rustmästare med samma namn som bodde i Stockholm under 1560-talet. Bokens förre ägare, herr Hans Finste (eller Finske) var predikant i Stockholms finska församling (Zjeltuchin 1995, 183). Vid början av 1800-talet förvärvades denna handskrift av diplomaten och boksamlaren Jan Peter van

² För en mer utförlig allmän beskrivning av svenska laghandskrifter som förvaras i Ryssland se Scheglov 2015.

Suchtelen (1751–1836) som var rysk minister i Stockholm. Det är dokumenterat att handskriften tillhörde Suchtelen vid 1830-talets början, då den utlånades av honom till Carl Johan Schlyter.³

I sin utgåva av Upplandslagen lämnade Schlyter följande beskrivning av Upplandslagens konungsbalks text i Suchtelens handskrift:

En papperscodex in 4:0 af K. Magnus Erikssons Landslag och Stadslagen, tillhörig H.E. Kejslerlige Ryske Ministern m.m. Grefve P. Van Suchtelen. Denne codex, som först, sedan Upplandslagens text redan var tryckt, blifvit mig bekant, är skrifven i senare hälften af 15:de århundradet; har 198 blad, hvaraf foll. 3–101 innehålla Landslagen, der sista Cap. i KgB. är Fl. 10. KgB. UplL; foll. 103 – 115 UplL:s KyrkB., och 116 – 189 Stadslagen. KyrkB. öfverensstämmer ofta med cod. P &c., men är mycket felaktig ... (Schlyter 1834, LVI–LVII)

En fras i detta citat förtjänar att kommenteras. Den petersburgska handskriften, liksom några andra handskrifter med Magnus Erikssons landslag, innehåller Upplandslagens bestämmelser om ledungsskatten (flock 10). Denna detalj är viktig från ett historiskt perspektiv: det innebär att i en del av lagböckerna presenterades de gamla föreskrifterna om ledung som fortfarande gällande för Sverige.

Efter Suchtelens död köptes hans bibliotek av ryska staten. Tsar Nikolaj I delade ut Suchtelens handskrifter och tryckta böcker till olika institutioner i Ryssland och Finland. De flesta handskrifterna kom till Kejslerliga biblioteket i Sankt Petersburg.

Schlyter använde Sankt Petersburg-handskriften även vid mitten av 1800-talet, när han förberedde sina utgåvor av Magnus Erikssons landslag och Magnus Erikssons stadslag. Nu lånade Schlyter handskriften på Kejslerliga biblioteket (se till exempel Schlyter 1862, XLV). Sedan lästes handskriften inte under cirka 130 år. Under 1990-talet återupptäcktes handskriften av Aleksandr Zjeltuchin. Han omnämnde den i ett föredrag vid Stockholms universitet och i en artikel om svenska handskrifter i Sankt Petersburg (se Zjeltuchin 1995). I denna artikel gör Zjeltuchin anmärkningar beträffande frågan om handskriftens ägare under 1500-talet, men någon undersökning av texten genomförde han inte. Under åren 2005–2007 gjorde jag en rad forskningsresor till Sankt Petersburg. Under

³ Det är förmodligen i samband med denna verksamhet som Schlyter gjorde en anmärkning på pärmens främre insida: ”Se Upplandslagen utg. af Schlyter, Stockh. 1834, föret. sid. LVI, LVII”. Enligt Aleksandr Zjeltuchin skulle denna hänvisning till Schlyters arbete ha gjorts av någon svensk forskare (Zjeltuchin 1995, 184). Jag kan slå fast att handstilen i denna anteckning är identisk med Schlyters handstil. Schlyter infogade också intyg av liknande karaktär i flera andra laghandskrifter med vilka han hade arbetat.

en av dessa resor stiftade jag bekantskap med Sankt Petersburg-handskriften med Sveriges medeltida lagar.

Den andra handskriften, Moskvahandskriften, bevaras i RGADA, Rysslands statliga arkiv för gamla akter. Handskriften kom till RGADA från utrikesministeriets arkiv i Moskva, och nu ingår den i RGADA:s fond 181, och har numret 1456. Moskvahandskriften är en liten pergamentvolym som är bunden i ett skinnband. Manuskriptet innehåller 123 nummerade blad, varav 119 med text från 1400- och 1500-talet. Det viktigaste verket i handskriften är Magnus Erikssons landslag i en avskrift från 1400-talets mitt.

Det är okänt hur handskriften förvärvades till utrikesministeriets arkiv. Den fanns i alla fall där redan 1816, då Rysslands statskansler Nikolaj Rumjantsev (1754–1826) gjorde ett försök att identifiera manuskriptet. Rumjantsev sände en förfrågan om handskriften till Arvid David Hummel, en svensk vetenskapsman som arbetade i Ryssland. Hummel intygade att handskriften innehöll landslagens senare redaktion som stadfästes 1442 av kung Kristofer av Bayern. På grund av Hummels felaktiga svar skrevs ett intyg på ryska med samma innehåll, och det bifogades till handskriften.

Vid andra hälften av 1850-talet lade chefen för utrikesministeriets arkiv, Michail Obolenskij (1805–1873), märke till den svenska laghandskriften. Obolenskij sände manuskriptet till Lund där Carl Johan Schlyter arbetade, med förmodan att den svenske specialisten kunde använda handskriften i sina studier. Schlyter, blev mycket rörd och uttryckte sin tacksamhet mot Obolenskij i företalet till sin utgåva av Magnus Erikssons landslag:

Den förekommande välvilja, hvarigenom sålunda tillfälle blifvit mig beredt att i Lund begagna denna handskrift, är så ovanlig, att, då jag begagnar detta tillfälle att för min del förklara min tacksamhet, jag önskar att ett så hedrande nit för befrämjandet af ett på en aflägsne utrikes ort under arbete varande vetenskapligt verk, måste blifva inom den lärda verlden så allmänt känt och erkänt som det förtjenar. (Schlyter 1862, XLIV)

Innan Schlyter sände handskriften tillbaka, rättade han Hummels uppgift om att handskriften skulle innehålla en avskrift av Kristofers landslag. Schlyter förklarade att handskriften innehöll den äldre lagstiftningen för Sverige som skapades under kung Magnus Erikssons regeringstid.⁴ I

⁴ "Hic codex non continet jus commune Sueciae, anno 1442 a Rege Christophoro confirmatum, sed antiquiorem codicem a 1347, regnante Magno Erici Filio, conscriptum. C.J.F. Schlyter". (RGADA, F. 181 No. 1456, på ett instucket papper).

sin utgåva av Magnus Erikssons landlag införde Schlyter en beskrivning av landslagens text i Moskva-handskriften. I förbigående gav han en kort beskrivning av Upplandslagens kyrkobalk enligt denna handskrift:

Foll. 2–18 innehålla Upplandslagens kyrkobalk, skrifven, af samma hand som Landslagen, i senare hälften af 15:de århundradet. Texten öfverensstämmer här ofta med codd. O och Q af Uplandslagen ... (Schlyter 1862, XLIII)

Hummels intyg och Schlyters kommentar existerade därefter sida vid sida. När beståndsöversikten över RGADA:s samlingar gjordes upp, rättade utgivarna sig efter Hummel och presenterade det svenska lagverket som Kristofers landslag. Vid början av 2000-talet visade Patrik Åström intresse för de svenska laghandskrifterna i Sankt Petersburg och Moskva och sände en förfrågan till Ryssland, men fick inget svar. Emellertid var Sankt Petersburg-handskriften redan återupptäckt av Zjel-tuchin. Det återstod att kartlägga Moskvahandskriften. År 2006 beslöt jag mig att göra det och tog reda på att den förvaras i RGADA (jämför till exempel Scheglov 2015).

Kyrkobalkens text enligt handskrifterna i Moskva och Sankt Petersburg

Kyrkobalken i Sankt Petersburg-handskriften börjar med en flock om kyrkobygge, vilket är ett typiskt drag i handskrifterna med Upplandslagens kyrkobalk. Denna flock handlar om att alla kristna skulle tro på Krist, och den förklarar hur en ny kyrka måste byggas. De inledande meningarna i denna flock betraktas allmänt som ett klassiskt avsnitt inom svensk litteratur- och språkhistoria.

Därefter följer flockarna i den ordning som är vanlig för handskrifterna med Upplandslagens kyrkobalk. Till exempel handlar flock II om kyrkobil, flock III om kyrkans skrud, flock IV om vinningen av en ny kyrka, flock V om tillsättning av prästen, flock VI om klockaren och klockorna och flock VII reglerar frågan om tionden. Det finns emellertid några ställen där texten i Sankt Petersburg-handskriften är ordnad på ett annat vis än i handskrift A. Det förekommer till exempel en särskild flock om horsmål som inleds med orden ”Nv sigx vm horma!”. I handskrift A utgör denna text inte någon självständig flock, utan ett avsnitt i den flock som handlar om hjonelag och skyldskapsbrott. Flockarna om brytande

av helgdagar respektive om bannlysning är däremot förenade i Sankt Petersburg-handskriften. En avslutning på vers som förekommer i handskrift A och i en rad andra handskrifter saknas i Sankt Petersburg-handskriften. Upplandslagens kyrkobalk avslutas här i stället med ordet ”Amen”.

Texten i Moskva-handskriften innehåller ett större antal skrivfel än texten i Sankt Petersburg-handskriften. Stora delar av kyrkobalken har utelämnats där. En lucka förekommer exempelvis i den del av texten där det berättas om kyrkovigingen, prästen, klockaren och tionden (detta motsvarar flock IV–VII i handskrift A). Detta kan konstateras även beträffande de avsnitt där det handlar om brytande av helgdagar (flock XVI enligt handskrift A), om bannlysning (XVII enligt A) och om kyrkogård (XVIII enligt A). Kyrkobalkens text avslutas med versen ”Nw är taalith wm kirkio balk / krister oc kirkia wari war hiælp”.

Exempel på de ställen där kyrkobalken i Sankt Petersburg-handskriften avviker från handskrift A kan presenteras i form av följande tabell:

Handskrift A (enligt Schlyters utgåva)	Sankt Petersburg-handskriften
S. 11 A krist skulu allir kristnir troæ	F. 103 r. 1 A Crist skolo alle cristne men troo
S. 11 at han ær gup	F. 103 r. 1–2 adh <i>han</i> ær sanner gudh
S. 12 allum þem iorþ aghu	F. 103 r. 14 <i>allom thom som</i> iordhaga
S. 12 innæn soknær	F. 103 r. 14–15 i the sokn
S. 13 fore ætt daxwærki. fiuræ pænningiæ. ok swa foræ annæt	F. 103 r. 18–19 for eth dax werkia iiiii peningha swa for annath
S. 13 ok þo daxwærkin full	F. 103 r. 19–20 ok daxwærken ful
S. 13 þryskæs þær nokor wiþær	F. 103 r. 19–20 trydskas ther nagar veder ok vil ey reth göra
S. 14 ok lyctæþ owæn mæþ huwi	F. 103v r. 8–9 ok lyctadh <i>metþ</i> hwe
S. 15 hawær kirkian mere iorþ æn nu ær saght	F. 103v r. 14 haffuer kyrkian mera iordh
S. 16 þa æn husin þorfæ mykin bonæþ wiþ	F. 104 r. 1–2 torffua huusen mykin bonadh vider
S. 16 þa skulu bönder bonæþin til föræ	F. 104 r. 2 tha skulo soknmemænne bonadh til föra
S. 16 þa a præster þem vp boæ	F. 104 r. 4–5 them ager han sialwer vpp byggia
S. 17 a sin kost	F. 104 r. 6 a syn <i>egen</i> kosth
S. 17 þa skuþi þæt tve præstir ok tve bönder	F. 104 r. 7–8 theth skulu tve prester ok ii bönder vetha
S. 17 kirkionnæ garþ aff staþ före	F. 104 r. 8–9 kyrkiøne gordh then presten i boor aff stadh...
S. 17 ok sokninnæ goþwiliæ	F. 104 r. 10 ok soknnamanna godewilia
S. 17 utæn han föri han a sin eghin kost	F. 104 r. 10–11 vthan <i>han vili</i> han före a sin egen costh
S. 18 mæssu klæþi ok altæræ klæþi	F. 104 r. 15–16 messo clæde altara clæde

S. 18 utæn han wili þem giældæ	F. 104 r. 18 vthan han vil thöm betala
S. 18 a siællffs sins kost	F. 104 r. 19 aff syno egno
S. 18 Nu kan nokot . i. kirkiu skrup bristæ	F. 104 r. 21 brister nagadh i kirktionne skrudh
S. 19 hwat böndær hældær wilia	F. 104v r. 3–4 hwadh soknamen eller vilia
S. 19 Nu kan ei biskupær...	F. 104v r. 5–6 kan ey biscop
S. 19 þa aghu böndær	F. 104v r. 6 tha aga soknemen
S. 19 Nu sættir æi biskupær	F. 104v sæter biscooper ey
S. 20 bönder aghu hanum...	F. 104v r. 9 soknamen aga honom
S. 20 þa kiærin böndær sik fore konungi sinum	F. 104v r. 11–12 tha kære bonder sigh føre konunge
S. 21 þet mun ræt wæræ	F. 104v tha ær theth reth
S. 21 biskupær a skupæ kunnist hans ok wixlæ breeff hans	F. 104v r. 21–22 biscooper skode chonsth hans
S. 21 Nu ær præstær takin	F. 104v r. 25 tha then clærcher ær thagin
S. 22 æn æi orkær	F. 105 en ey forma
S. 22 æn æi orkær klokkæri siælwær atær giældæ	F. 105 en ey forma clocharen sjalwer ater gælde
S. 22 tapæs þa nokot aff þem skrup	F. 105 tappas nachadh aff then skrudh
S. 22 ok halfft bonden þen præster til far ællær husfru	F. 105 r. 8 oc halft then som presten til far
S. 22 Nu kan up brinnæ kirkiæ	F. 105 r. 8–9 brinder kirkia
S. 23 aff liusi ællr elde . þem klokkæri in bar	F. 105 r. 9 aff then eldh som clocchar inbær
S. 23 bristær at eþe	F. 105 r. 12–13 bryster clochare ad edhe
S. 23 böte atærtton markær þe atærtton markær aghu kirkiu til bygning læggiæs. Nu kan man til kirku komæ.	F. 105 r. 13–14 bøtha xviii mark kyrkione til bygningh komber man til kyrkio
S. 23 slikin þer sielwir wilia	F. 105. R. 16 then thee vilia
S. 24 ok allæ tþæ gen liki	F. 105 r. 20–21 oc til alla tide ok moth like
S. 24 ok wil bonde	F. 105 r. 21 vilia bonder
S. 25 Nu kunnu band a klokko losnæ	F. 105 r. 23–24 lusna bandh aff klocco
S. 25 þa a klokkæri	F. 105 r. 24 tha skal kloghare
S. 27 þæn bondæ æi will klokæræ ræt giöre	F. 105v hvare ey vil cloccharenom reth gøra Satsen saknas
S. 28 þe giwin klokæræ twa penningæ	F. 105v r. 24 som thee prestenom gøra
S. 28 sum þöm hanum giörr	F. 106 r. 4 Nv skal tyundh aff acrum aff säthias
S. 28 Tyund skal a akrum aff sættæs	Frasen saknas
S. 28 ok laghæ wærn um haldæs	F. 106 r. 5–6 lagha væru ager vm tiundh haldas
S. 29 þe aghu þær laghæ wærn	F. 106 r. 10 vthan bønder sialwa vilia
S. 29 utæn böndær sielwær lystir	F. 106 r. 16 a the iordh
S. 29 a þæri iorþ	F. 106 r. 19 tha gøra tyundh
S. 29 þa a tyundæs	F. 106 r. 19–20 tha gøra tyundh ok vari sakloss fore malanom
S. 30 þa giöri tyund ok wæri saklös. aff malænum.	F. vm haffuer dysk oc dok aff
S. 30 æn han hawær þer disk ok duk a	F. 106 r. 25 ok telia swa til thess tio æra
S. 30 ok tælia swa til tyu æru	F. 106 r. 25 tiundh skal
S. 30 ok tyund skal	F. 106v r.1 varder tiundh stulen eller ethyn eller spilth
S. 30 wærþær tyund stolin. ætin ællr spilt ællr rotin	

S. 31 þorff hun bonæþ wip	F. 106v r. 4–5 tha en kirkio torff bonadh vider
S. 32 warþi siælwær præstær tyund sinni	Denna sats saknas
S. 32 halff pænning fore gris	F. 106v r. 16 i pening for gris
S. 34 Nu hawær præstær tyund fangit. ok skal han tillagnur hawæ. fæm öre fore ærwþi sitt. þa han lik iorþer	F. 107, r. 11–12 Nv agher presther lykstodh haffua theth ær v öra tha han lyk iordar
S. 35 fore þe fem öre skal han sighiæ þre siælä mæssur	F. 107, r. 13–14 for the fæm öra agher han oc skal sæia iii sæle mæssur
S. 35 Nu kan þæn man sum döþær ær. agha til tyu öra.	F. 107 r. 17 ager then døde til X öra
S. 36 Nu kan wæghfarændi man siuker i sokn liggia	F. 107 lliggher wægh faranda man swykær
S. 41 þa aghu mæn þæt barn döþæ. i watni ok ængu aþru	F. 107 tha aga men theth barn i vatne döþa
S. 48 ok liggia siælwær fore brut sin	F. 109v r. 5–6 oc liggia siælfwer ogilder fore broth syn
S. 49 liwær þæn gaff	F. 109v r. 11 liffuer then som gaff
S. 55 ok mæssu fall. böte	F. 110v r. 15 oc messo fal göra böthen

Exempel på speciella språkvarianter i Moskva-handskriften kan sammanfattas i följande tabell:

Handschrift A	Moskva-handskriften
S. 11 at han ær guþ	F. 2v, r. 2 han ær een gudh
S. 11 ængin skal affguþum blotæ	F. 2v, r. 3–4 ængen skal afgudh dyrka
S. 12 at þe kirkiu biggia mughu	F. 2v r. 16 ath the magho kyrkio byggia
S. 13 Nu kan man þæn iorþeghandi ær i sokninnj	F. 2v r. 23–24 Nw kan then man som iordh ægande ær ii soknene
S. 13 ok swa foræ annæt. ok swa fore þriþia	F. 3. r. 3–4 och swa fore annath och trydia
S. 14 utæn sins biskups orloff	F. 3 r. 17 wthan byscops loff
S. 14 oc sokinnæ goþwilia	F. 3 r. 17–18 och soknamænna godwilia
S. 14 böte IX. markær. aff þem niu markum. taki biskupin þre <i>markær</i>	F. 3 r. 18–19 bøthe ix <i>marcer</i> thaghi byscopen iii <i>marcer</i>
S. 14 soknæmæn hans	F. 3 r. 20 hans soknamæn
S. 15 markland iorþær	F. 3–3v <i>marcer</i> iordh
S. 15 undir hundæris kirkiu hwarie	F. 3v r. 1–2 wndher hwario hwnthares <i>kirkio</i>
S. 15 ok halfmark undir toltæ kirkiu	F. 3v r. 2–3 ok half <i>marcer</i> wndher toltæ kyrkio hwario
S. 15 ok halfmark undir toltæ kirkiu	F. 3v r. 2–3 ok half <i>marcer</i> wndher toltæ kyrkio hwario
S. 15 stuwæ ok stekæræhus	F. 3v r.11 Stwæ sthekæræ hws
S. 15 laþæ ok korn hærbærghe	F. 3v r. 11–12 lædhæ korn hærbærghe
S. 15 wistæ hus ok sympnhus	F. 3v. R. 12 wsthus sompnhærbærghe
S. 16 sum þæt aghu skoþæ	F. 3v r. 17–18 som <i>theth</i> skwlw skodha
S. 16 Nu kunnu kirkiu hus niþær falla	F. 4 r. 5–6 Nw kan kyrkio hws nydher falla
S. 16 þa a præstær þem vp boæ	F. 4 r. 6–7 tha agher presten thom wpyggia
S. 17 ængin præstær ma ok kirkiunne garþ aff staþ före	F. 4 r. 14–15 Engen presther maa ok kyrkione gardh ther presther i boor aff stath föra

S. 17 utæn sins biskups orloff	F. 4 r. 16 wtæn byscops orloff
S. 18 mæssu klæþi. ok altæræklæþi	F. 4 r. 24 mæsso cladhe althare kladhe
S. 18 hun skal sokn til tipæ kallæ	F. 4v r. 7–8 hon skal sokn til kirkio tydher kallæ
S. 18 þa standær kirkia lyctæþ. ok læst. ok wælboin	F. 4v r. 12–13 tha standher kirkio liktath læsth och wel boen
S. 19 biskupær a þer kumæ	F. 4v r. 16 byscoper æger tiith ath koma
S. 19 böndær skulu gengiærþ gen hanum gioræ	F. 4v r. 20–21 böndher skulw gengerdh mothe honom gøre
S. 19 æru þer feri æn þrætighi	F. 4v r. 24 ærw ey flere æn xxx
S. 30 sum fyr ær saght	F. 5 r. 24 som før war saakth i bokene
S. 30 wærþær tyund stolin. ætin ællr spilt ællr rotin	F. 5 r. 24 Warder thyondh stwlen æller achen æller spylth
S. 31 ok kirkia a sialff mæn til leghia ok kost fore haldæ	F. 5v r. 8–9 ok kyrkia ager mæn ther til haldha syælff ok kost giffua
S. 32 at præstær ma tyund aff fa	F. 5v r. 22–23 at presther kan thyondh aff faa
S. 33 Nu kan bonde quærr mæþ tyund sinni sittia	F. 6 r. 15–16 Nw kan bondhe qwar meth thyondh sythia
S. 34 ok wæri sipæn saklös	F. 6 r. 24 och wari saaklös
S. 36 ok aff þæs mans kostom fæm öræ takæ	F. 7 r. 16–17 ok aff thæs manz goze v öre tagha
S. 37 þo at han aghi	F. 7 r. 23–24 æn tho ath han ager
S. 38 skal konæ æptir barn i kirkiu lepæs	F. 7v r. 19–20 Skal kona æpther barn y kirkio gangha
S. 38 ær fatök konæ	F. 7v ær theth fatik kona
S. 40 Nu sitær bonde eller husfru hemæ fran kirkiu om rættæn offær dagh	F. 8 r. 17–18 Nw syther bondhe æller hostrw hema wm rættæn ofradagh
S. 42 þa ma þæt	F. 8v r. 10 tha ma theth barn
S. 43 böti þa granni	F. 9 r. 5 bœthe granne
S. 43 þær takær biskupær halfft	F. 9 r. 7 ther tager byscoper aff halfth
S. 46 þa þre markær aghu soknæ mæn hans up takæ	F. 9v the iii marcer ægha soknamæn hans wpbære
S. 47 swa ok præstær æn han sik glömir	F. 10 r. 4–6 swa oc presther wm han glömer hær ager presther æpther landzlagum botha
S. 47 þa a præstær fore sin forman kallæs	F. 10 r. 6–7 tha ager presther fore sin forman koma æller kallas
S. 49 liwær þæn gaff	F. 10v liffwer then som gaff
S. 50 æ huru mykit han giwær	F. 10v r. 21–22 ææ hwrw mykith han gifuith haffuer

Några av de angivna textvarianterna är intressanta utifrån ett historiskt perspektiv. I Sankt Petersburg-handskriften sägs det att man ska tro på Kristus, att ”han ær saner Gud”. I den av Schlyter publicerade texten av Upplandslagen saknas emellertid ordet ”saner”. Moskva-handskriften innehåller ännu en variant: ”han ær een gudh”. När det handlar om dopet förordnar Upplandslagens kyrkobalk enligt handskrift A att ett barn måste döpas ”i watni ok ængu aþru” (i vatten och i inget annat). Sankt

Petersburg-handskriften saknar detta tillägg (RNB Šved Q.II.3, f. 107). Moskva-handskriften har den emellertid: ”tha æga mæn theth barn döpæ i wathne oc ey engho andro” (RGADA, F. 181 No. 1456, f. 8v). Varför var detta tillägg viktigt? Här bör det påminnas att några nordiska medeltida lagar (bland annat den isländska lagboken Grágás) tillät att använda snö vid barnets dop om vatten inte fanns till (se exempelvis Finsen 1852, 6). Upplandslagens kyrkobalk bestämde däremot att man borde använda vatten och inget annat. När det gäller förbudet mot dyrkan av avgudar, anger Moskva-handskriften formuleringen ”ængin skal affgufum dyrka” i stället för ”ængin skal affgufum blotæ”.

Anmärkningsvärda varianter förekommer i Sankt Petersburg-handskriften även när det handlar om sockenborna. Sankt Petersburg-handskriften använder vid flera tillfällen begreppet *soknamen* i stället för begreppet *bønder*. Denna handskrift använder som regel inte uttrycket ”bonde ællær husfru” som förekommer i den av Schlyter publicerade texten. Även några uppgifter om priserna har ändrats i denna handskrift och i några andra senmedeltida svenska laghandskrifter. Det står exempelvis att man kan erlægga 1 penning i stället för en gris, medan det i handskrift A som skrevs under en äldre tid handlar det om en halvpenning.

Beträffande språket i de ”ryska” handskrifterna med svenska medeltida lagar kan det anmärkas att Sankt Petersburg-handskriften innehåller i några fall andra begrepp än handskrift A, till exempel ”en ey forma” i stället för ”æn æi orkær”. När det handlar om syntax och stil kan det noteras att konstruktioner av typen ”Nu kan man til kirkiu komæ” i Sankt Petersburg-handskriften bytts mot konstruktioner av typen ”komber man til kyrkio”. I Moskva-handskriften används en modernare ordföljd än i handskrift A, till exempel ”hans soknamæn” får stå i stället för ”soknæmæn hans”. Vid flera tillfällen utelämnas konjunktionen ”ok” (”och”) i Moskva-handskriften, till exempel ”Stwæ sthekæræ hws” i stället för ”stuwæ ok stekæræhus”; ”mæssso cladhe althare kladhe” i stället för ”mæssu klæþi. ok altæræklæþi”.

Läsarterna i Sankt Petersburg-handskriften och i Moskva-handskriften i komparativ belysning

Beträffande den avskrift av Upplandslagens kyrkobalk som finns i Sankt Petersburg meddelar Schlyter att den stämmer överens med avskriften i så kallade codex P – en pergamenthandskrift från 1400-talet som förvara-

des på Kalmars gymnasiebibliotek. Några uppgifter om överensstämmelser med andra handskrifter (än sådana direkt beroende av P) anger Schlyter inte.

Mitt arbete med Upplandslagens kyrkobalk enligt Sankt Petersburg-handskriften har lett mig till en annan slutsats: Överensstämmelserna med läsarterna i kodex P är tämligen få; däremot finns det många tydliga överensstämmelser med läsarterna i andra handskrifter, huvudsakligen från 1300-talets slut och 1400-talets början, nämligen handskrifterna I, K, T och några till.

I början av texten kan man notera överensstämmelser med handskrift T:

Handschrift A	Sankt Petersburg-handskriften	Liknande läsarter
S. 12: komændi ok farændi i weruld ok aff	F. 103 r. 56: komande ok farande i verdena ok... ("aff" saknas)	T. etc.
S. 12: allum þem iorþ aghu	F. 103 r. 14: allom thøm som iordhaga	T. etc.

Vidare kan vi lägga märke till flera läsarter som är gemensamma med handskrifterna K och X:

Handschrift A	Sankt Petersburg-handskriften	Liknande läsarter
S. 16: ok dyrr fore giörae	F. 103v: ok dør lathe fore gøra	KX etc.
S. 20: þa kiærin böndær sik fore konungi sinum	F. 104v: tha kære bonder fore konunge ("sinum" saknas)	KX etc.

Textvarianterna som är gemensamma för Sankt Petersburg-handskriften och handskrifterna "X" och "K" har följande karakteristiska drag: 1) ordet "soknamæn" används regelmässigt i stället för ordet "bønder"; 2) inledningsordet "Nu" saknas:

Handschrift A	Sankt Petersburg-handskriften	Liknande läsarter
S. 16: þa skulu bönder bonæþin til förae	F. 104: tha skulo soknneþne bonadh til föra	KX etc.
S. 17: sighiæ böndær	F. 104: sigia soknne menne	KX etc.
S. 19: hwat böndær hældær wilie	F. 104v: hwadh soknamen eller vilia	KX etc.
S. 19: þa aghu böndær	F. 104v: tha aga soknemen	KX etc.
S. 18: Nu kan nokot. i. kirkiu skruþ briste	F. 104: brister nagadh i kirkionne skrudh	KX etc.
S. 19: Nu kan ei biskupær...	F. 104v: kan ey bisop ("nu" saknas)	KX etc.
S. 19: Nu sættir æi biskupær	F. 104 v: sæter biscopper ey ("nu" saknas)	KX etc.

Textvarianterna i Sankt Peterburg-handskriften stämmer ofta överens med läsarterna i större grupper av handskrifter som ofta innehåller texterna "K", "T", "U" och "X", och bara ibland "P":

Handschrift A	Sankt Petersburg-handskriften	Liknande läsarter
S. 11: A krist skulu allir kristnir troæ	F. 103: A Crist skolo alle <i>crístne</i> men troo	KOQTUX etc.
S. 11: at han ær guþ	F. 103: adh <i>han</i> ær <i>sanner</i> gudh	KOTUX etc.
S. 12: innæn soknær	F. 103: i the sokn	KOQRTUX etc.
S. 13: fore ætt daxwærki. fiuræ pænningiæ. ok swa foræ annæt	F. 103: for eth dax werkia iiii peningha swa for <i>annadh</i>	EHKSTUX etc.
S. 13: ok þo daxwærkin full	F. 103: ok daxwærken ful	IKQRTU etc.
S. 13: þryskæs þær nokor wiþær	F. 103: trydskas ther nagar veder ok vil ey reth göra	IKQRTUX etc.
S. 15: aff allum utskyldum	F. 103v: aff allom vtgerdom	IKQRTU etc.
S. 15: væri j fullum utgiærþum	F. 103v: stande i fullom vtgerdom	IKQRTUX etc.
S. 18: mæssu klæþi ok altæræ klæþi	F. 104: messo clæde altara clæde	EFHIKPQRTU etc.
S. 18: engin præstær. ma ok bökær köpæ	F. 104: ingen præster ma bocher köpa	EFHIKPQRTUX etc.
S. 18: utæn han wili þem giældæ	F. 104: aff syno egno	KFIQRTUX etc.
S. 22: æn æi orkær	F. 105: en ey forma	IKTUX etc.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att Schlyters slutsats att Sankt Petersburg-handskriftens textvariant av Upplandslagens kyrkobalk skulle ligga närmast text P är inkorrekt. De texter som ligger närmast är i stället "T", "X" och "K".

* * *

Även när det gäller Moskva-handskriften av Upplandslagens kyrkobalk måste Schlyters slutsatser korrigeras. Schlyter slår fast att texten i Moskva-handskriften ofta överensstämmer med texterna i handskrifterna O och Q. Min undersökning har lett mig till slutsatsen att det också finns en rad överensstämmelser med handskrift P som Schlyter inte har noterat. Här är några exempel:

Handschrift A	Moskva-handskriften	Liknande läsarter
S. 11: at han ær guþ	F. 2v: han ær een gudh	P etc.
S. 17: utæn sins biskups orloff	F. 4: wtæn byscops orloff ("sins" saknas)P etc.	
S. 30: ok tæliæ swa til tyu æru	F. 5.: och thæliæ swa til thyo	P etc.

I några fall finns det läsarter som är gemensamma med "O", "Q" och/eller "R", ofta i kombination med överensstämmelserna med "P", samt med "G":

Handschrift A	Moskva-handskriften	Liknande läsarter
S. 14: böte .IX. <i>markær</i> aff þem niu markum. taki biskupin þre <i>markær</i>	F. 3: bøthe ix marcer thagi byscopen	O etc.
S. 15: ok halfmark undir toltæ kirkiu	F. 3v: ok half <i>marcer</i> wndher tolftha kyrkio hwario	OP etc.

S. 16: sum þæt aghu skoþæ	F. 3v: som <i>theth</i> skwlv skodha	OP etc.
S. 29: Nu læghir læghu drængær sik iorþ	F. 5: Nw legher legho drængær iordh	PQR etc.
S. 30: sum fyr ær saght	F. 5: som før war saakth i bokene	POQ etc.
S. 30: wærþær tyund stolin. ætin ællr spilt ællr rotin	F. 5: Warder thyondh stwlen æller achen æller spylth	PQR etc.
S. 31: ok kirkia æ sialff mæn til leghia ok kost fore halde	F. 5v ok kyrkia ager mæn ther til haldha syælf ok kost giffua	OPQR etc.
S. 38: skal konæ æptir barn i kirkiu lepæs	F. 7v: Skal kona æpther barn y <i>kirkio</i> gangha	GOPQR etc.

Det påträffas även överensstämmelser med större grupper av manuskript som ofta innehåller "P", "Q" och "R". I några fall ingår även "O" i dessa grupper:

Handskrift A	Moskva-handskriften	Liknande läsarter
S. 14: oc sokinnæ goþwilia	F. 3: och soknamanna godwilia	IFHKOPQRSUX etc.
S. 15: stuwæ ok stekæræhus	F. 3v: Stwæ sthekære hws	EFIKPQRUX etc.
S. 15: laþæ ok korn hærbærghe	F. 3v: lædhæ korn hærbærghe	EFIKMPQRTUX etc.
S. 17: ængin præstær ma ok kirkiunnæ garþ aff staþ före	F. 4: <i>Engen</i> presther maa ok kyrkione gardh ther presther i boor aff stath føræ	BCHIKMOPQRSTUX etc.
S. 18: mæssu klæþi. ok altæræklæþi	F. 4: mæssu cladhe althare kladhe	EFHIKPQRTU etc.
S. 34: ok wæri siþæn saklös	F. 6: och wari saaklös	EGHIKOPQRSTUX etc.
S. 49: liwær þæn gaff	F. 10v: liffwer then som gaff	HIKLOPQRTUX

Sammanfattningsvis kan det konstateras att Upplandslagens kyrkobalk i Moskva-handskriften inte bara uppvisar överensstämmelser med "O" och "Q", utan även med "P" och "R", vilket inte har noterats i tidigare forskning.

Avslutande anmärkningar

Den ovanstående undersökningen har visat att Schlyters slutsatser beträffande textvarianterna av Upplandslagens kyrkobalk som förvaras i Sankt Petersburg respektive Moskva måste korrigeras. Det kan konstateras att Schlyter var noggrann när han studerade avskrifterna av Magnus Erikssons landslag i de ryska handskrifterna, men han var mindre exakt när han undersökte Upplandslagens kyrkobalk i dessa handskrifter. Vad berodde detta på?

Beträffande Sankt Petersburg-handskriften ligger förklaringen däri att Schlyter befann sig i tidsnöd. Han fick tillgång till denna handskrift när han närmade sig slutet av sitt arbete med att studera Upplandslagen. Moskva-handskriften fick han ännu senare, när han förberedde sina utgåvor av landslagen och stadslagen. Då blev Upplandslagens kyrkobalk en mindre viktig text för honom, eftersom han redan hade publicerat denna skrift. Schlyter har gjort en framstående insats i forskningen kring svenska medeltidslagar. Men moderna specialister har i några fall ställt hans vetenskapliga slutsatser i fråga.⁵ Min studie har visat att Schlyters resultat kan rättas när det handlar om läsarterna i de handskrifter som förvaras i Sankt-Petersburg och Moskva.

Litteratur

- Finsen, Vilhjalmur, 1852: *Grágás. Islændernes lovbog i fristatens tid*, D. 1. Köpenhamn: Det Nordiske Literatur-Samfund.
- Hjärne, Harald, 1884: Om förhållandet mellan landslagens båda redaktioner: några kritiska anmärkningar. *Uppsala universitets årsskrift, Filosofi* 3.
- Scheglov, Andrej, 2007: Švedskoe srednevekovje i XVI vek v otele rukopisej Rossijskoj nacionalnoj biblioteki. *Srednie veka* 68: 2. S. 111–142.
- Scheglov, Andrej, 2015: Magnus Erikssons landslag. Handskrifterna i Sankt Petersburg och Moskva. *Språk och stil* 25. S. 160–180.
- Schlyter, Carl Johan, 1862: *Konung Magnus Erikssons landslag*. (Corpus iuris sueo-gotorum antiqui / Samling af Sweriges gamla lagar. Vol. 10.) Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Schlyter, Carl Johan, 1865: *Konung Magnus Erikssons stadslag*. (Corpus iuris sueo-gotorum antiqui / Samling af Sweriges gamla lagar. Vol. 11.) Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Wiktorsson, Per-Axel 1981: *Avskrifter och skrivare. Studier i fornsvenska lagtexter*. (Studia philologiae Scandinavicae Upsaliensia 17.) Uppsala: Univ.
- Wiktorsson, Per-Axel, 1989: *Magnus Erikssons landslag enligt Cod. Ups. B 23*. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1, Svenska skrifter.) Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet.
- Zjeltuchin, Aleksandr, 1995: Svenska handskrifter i S:t Petersburg. *Arkiv hemma och ute* (Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven 1995). S. 183–184.
- Åström, Patrik, 2003: *Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stadslags-handskrifter: dateringar och dateringsproblem*. (Stockholm studies in Scandinavian philology, N.F. 32.) Stockholms universitet. Institutionen för nordiska språk (akademisk avhandling). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

⁵ Se exempelvis Wiktorsson 1989 och Åström 2008.

Bilaga

Bilagan innehåller ett utdrag ur de båda handskrifterna av Upplandslagens kyrkobalk. I båda fall återger jag flock I som innehåller bestämmelserna om att invånare i det svenska riket skulle tro på Krist, betala tionde och delta i kyrkobyggandet, samt flockarna II–III som handlar om prästgården, de liturgiska kläderna, tideböckerna och klockorna. De valda avsnitten illustrerar de tendenser i laghandskrifternas språk som diskuteras i min artikel.

UPPLANDSLAGEN
KYRKOALKEN
SANKT PETERSBURG-HANDSKRIFTEN
RNB ŠVED. Q II. 3

F. 103

Kyrkie balkin

I

- A** Crist skolo alle *cristne men* troo adh *han ær sanner* gudh ok ey æro gudi flera en *han en ingen* skal affgudhum blota ok skal a lunda eller stena troo alla skulo kyrkio dyrka hith skulo al
5. le bodhe kvikke ok døde komande ok farande i verdena ok *cristus* bødth kyrkiona bygge ok tyundh göra *adam* ok hans sønyr giorda tyundh ok *salomon* kyrkio Nw vilia *cristne men cristi* budh haldha ok kyrkio aff nyo bygge tha skula bønder til biscop fara thee som
10. ther i sokn æro ok syn sokna prest *meth* sik haffua ok aff biscope loff badas ath thee maga kyrkio byggia biscope ager empne tera skodha ok loff til giffua adh the kyrkio bygger thædhan skulo thee hem fara ok stempno dagh fore leggya allom thøm som iordhaga i the
15. sokn the skolo daxwerkia latha epter bondha taly ok ako epter iordha taly Nw kan then man iordagandhe ær i soknenne falla nyder kyrkio bygningh tha maga kyrkio wærændhe taga hans panth for eth dax werkia iiii peningha swa for annath ok tredya ok dax

20. wærken ful *theth* maga kyrkio wariænde sakløse gøra wthan dom trydskas nagar ok feller nyder *daxwerkiæth* flera en *iiii* the fyller ater *daxwerkian* ok tre *mark meth* thee *mark* skulo til kyrkio bygningh leggyias vm alth kyrkio bygningh ok kyrkio bool wardhar trydskas ther nagar veder ok vil ey reth gøra tha

F. 103v

- ma prester gudz licama for *honom* vppe halla ther til han haffuer reth giordh en swa ær adh soknemen ne tora *honom* ey søchia hulkyn *prest* kyrkio bygher aff nyo vthan *syns biscopers orloff* ok soknemenne
5. godhvilia bøtha *ix mark* aff *ix markonne* tager *biscoper iii mark* ok tre *mark* thee *kyrkian* ok *iii* hans soknemen

II

- N**w ær kyrkia byriadh *meth* gudhwal ok lych tadh *meth* hwe tagh skal kyrkio bool haffua
10. ther *presten* skal ad byggia *theth* skal vara *marklandh* iordh wnder *hwaria hundare* kyrkio ok $\frac{1}{2}$ *marklandh* tolfthta kyrkia the bol haffua ad lydogh vædh aff allom vtgerdom *fore* the iordhaga *bonden vtgerden* gøra haffuer *kyrkian* mera iordh stande i *fullom vtgerdom* vthan
15. *konungh* giffuer the iordh *frelso* Nw age *bønder* kyrkio bol føra the æro vii laga hus stuffwa ok stegar shus ladhu sompherberge *visthus kornherberge* ok fehus Nw *doler prester* ok sokne *manne* vm lagahus *Prester siggher* them *færia* vara en *han* vider torff ta sk
20. ulo thee aff andom *soknom* taga *ii prester* ok *ii bønder* ok hwadh thee *iiii sæia* ther skulo badhe *prester* ok *bønder* vth lita tha *prestens* hus æro wel boen tha skal *presten* ad *husum* gøma adh the ey *forderwas* aff *van* rycht *presten* skal bøta dropa haff *husum* ok dør
25. lathe *fore* gøra ok alth ma latha them bøtha ok

F. 104

bætra *theth* gøra sin egen *kosth* torffua *huusen* mykin bonadh vider tha skulo *soknemenne* bonadh til føra oc *costh* fore haldhe oc *husen* vpp byggia falla hus kyrkion

- ne nider aff prestens vanrycht them ager han sialwer vpp
5. byggia a syn egen kosth oc bota kyrkione iii mark
sigia soknne menne theth husen æro forderwadh aff prestens
van rycht oc presten nedar theth skulu tve prestar ok ii
bønder vetha aff androm soknom jngen prester ma kyrkiø
ne gordh then presten i boor aff stadh oc i annan wthan sins
10. biscops orloff ok soknamanna godewilia vthan
han vili han føre a sin egen costh oc ey a soknamanna
eller kyrkione alle preste oc kyrkio lanbo the aga broo
byggia oc gæda wradha oc gærder aller eptter landz
lagum bøthen

III

- Nv skal kyrkia skrudh haffua theth ær messo clæ
de altara clæde calker corporale ok alla tidebø
cher ingen prester ma bocher køpa eller screwa latha vthan
sins biscops orloff oc soknamanna godowilia vthan
han vil thøm betala aff syno egno Nw skal kyrkio
20. cloccar haffua thy ad the skolo sokn til tidhe calla
brister nagadh i kirkionne skrudh tha skal biscop
meth soknamanna rade ath leggja oc bøte theth som
brister meth kirkione tingh ta stander kirkio lychtadh
ok lææsth oc wel boen

UPPLANDSLAGEN
KYRKOBALKEN
MOSKVA-HANDSKRIFTEN
RGADA F. 181 NR. 1456

F. 2v

I

- Akrysth skwlw alle krysthner throa
han ær een gudh och ey ærw gw
dhæ flere æn han een ængen skal afgudh
dyrka oc engen aa lundh æller aa sthenæ
5. throa alle skwlw aa kyrkio dyrkia thy
yth skwlw alle badhe qwykke och dø
dhe komandhe oc farandhe i wærlidh och
aff kristher bøøth kyrkio biggia och thy

10. ondh *gøræ* *Adam* och hans swner the
 giordho thyondh försth Och salamon
 kyrkio Nw wiliæ christnemæn christh
 budh haldhæ oc kyrkio aff nyo biggia
 tha skwlv bøndher til byscops fara
 15. the som ther i sokn æro oc soknapresth
 sin *meth* sik haffua oc aff byscope loff
 bedas ath the magho kyrkio byggia
 byscoper æger æmpne thera skwdha
 och loff til gyffuæ Thædhan skwlv
 the heem faræ och stæmpdagh fore
 20. læggia allom thøm iordh ægandha arv
 innan sokna the skwlv daxwerke til
 lathe æpther bondha taal och akæ æp
 ther iordha taal Nw kan then *mæn* som
 iordh ægande ær ii soknene fællæ nydher

E 3

- kyrkio bygningh tha magho kirkio wæ
 randha tagha hans panth fore eth
 daxwerkæ iiiii pænigha och swa fore an
 nath och trydia oc tho daxwrken fwl
 5. *theth* magho kyrkio wærandhe aath saak
 løso *gøræ* wthan doom Thrydzkas na
 gher och fæller nidher daxwerken flere æn
 trydha fülle ather daxwerken och *meth* iii
 marcer the iii *marcer* skwlv til kirkio byg
 10. ningh læghgias Nw alth *theth* kirkio bygh
 ningh och kirkio bool wardher Thryskas
 ther nogher widher tha maa presten gudzs
 likama fore honom wppe haldha ther til
 han haffuer ræth giorth æn swa ær
 15. ath soknomæn thora han ey søkia Hwil
 ken presther som kyrkio byggir aff nyo
 wthan byscops loff och soknnamænna
 godwilia bøthe ix *marcer* thaghi byscopen
 iii *marcer* och iii *marcer* the samw kyrkio
 20. oc iii *marcer* hans soknamæn

II

Nu ær kyrkio byriath *meth* grwndhwa
li och lykththat offwan *meth* hwwē
Tha skal kyrkio bool haffua ther presther
skaal aa byggia *theth* skaal wara *marcer*

F. 3v

- iordh wndher hwario hwn dhares kirkio
ok half *marcer* wndher tolftha kyrkio
hwario the bool haffua æ lydugh
wareth aff allom vtskyldom fore the
5. iordh æghæ bøndher wtgærdher gøæ
haffuer kyrkiæn mera iordh æn nw
saaktth ær wari i fullom wtgerdom
wthæn konungher giffuer the iordh frelsæ
¶Nw æghæ bøndher hws aa kyrkio
10. bool foræ *theth* æra vii lagha hws
Stwæ sthekæra hws lædhæ korn
hærbærghe wsthws sompnhærbærghe
och fææhws ¶Nw kwno the dela presten
och soknæmæn wm hws lagha presten
15. sægher thøm fære wara ææn withertorff
tha skwlw the aff androm soknom ii
preste tagha oc ii bøndher som *theth*
skwlw skodha och hwat the sæghia
swa æghæ bønder och prester ath lytæ
20. ¶Sydan prestens hws ærw wel boen
tha skaal prester ath hwsom gømme ath
the ey aff wanrykth fordærwas oc
boa laka aa hwsom och dør foræ
gøæ och alth *theth* han maa thom boa

F. 4

- æller bæthæ gøri *theth* aa sin eghen kosth
¶tha æn hwsen torffua myken bonadh
widher tha skulw bøndher bonaden til
føræ oc kosth fore haldha och hwsen
5. wp byggia ¶Nw kan kyrkio hws ny
dher falla aff prestens wanrykth tha
agher presten thøm wpbyggia aa sin

- kosth och bøthe kyrkione iii *marcer sæ*
 giæ bøndher ath hwsen arw fordær
 10. wat aff prestens wanrikth och presten
 nekar tha skudu *theth* ii *prester* och ii bøn
 dher aff androm soknom hwat hwsen
 ærw aff wanrikth fordærfwat æller ey
 ¶Engen *prester* maa ok kyrkione gardh ther
 15. *prester* i boor aff stath føræ ok i *annan*
wtan byscops orloff och sokn*næmænna*
 godh wilia wthan *han* føre aa syn
 eghen kosth ok hwaske aa sokn*nænna* kost
 æller kirkio ¶ Alle *prester* oc kirkio landh
 20. boor the agha brooa byggia oc gardha
 gerdha och wægha ryma eller bøthe
 æpther landzs lagwm

III

Nw skal kyrkia skrwdh haffuæ
theth ærw mæssso cladhe althare

F. 4v

- kladhe kalkker och corperale oc alla thy
 dhæ bøker Engen *prester* maa oc bøker
 køpæ æller skriffuæ lathæ *wtan* byscops
 loff ok sok*namanna* godhwilia *wtan*
 5. han wili thøm gyældhæ aa syalfsins
 kosth Nw skaal kyrkio klokkor før
 thy ath hon skal sokn til kirkio tydher
 kallæ Nw kan nagoth i kirkio skr
 dh brystæ Tha skal byscoper meth
 10. sok*namanna* radh aa læggia oc bætra
theth til som faath ær *meth* kirkio thywndh
 tha standher kyrkio liktath læsth
 och wel boen